

TARTU UNIVERSITET

Humanistiska och konstnärliga fakulteten

Institutionen för främmande språk och kulturer

Avdelningen för skandinavistik

Svenska språket och litteraturen

Analys och jämförelse av bröllopsseder på Runö och i Nuckö

Bacheloruppsats

Bacheloruppsats av Regina Mänd

Handledare Maiu Elken

Tartu 2018

Innehållsförteckning

Inledning.....	3
1.1. Syftet och frågeställning	3
1.2. Tidigare forskning	4
2. Metod och teori	5
2.1. Separationsriter	5
2.2. Övergångsriter	6
2.3. Inkorporationsriter	6
3. Estlandssvenskarnas ursprung och liv under perioden 1847-1940.....	8
4. Betydelse av bröllopsceremoni	10
5. Bröllopsfirande på Runö	12
5.1. Trolovning	12
5.2. Förlovning.....	13
5.3. Inbjudande till bröllopet	13
5.4. Bröllopet	14
6. Bröllopstraditioner i Nuckö.....	17
6.1. Trolovning och förlovning.....	17
6.2. Vigseln	17
6.3. Bröllopet	18
7. Analysdelen	21
7.1. Analys av övergångsriter på Runö.....	21
7.1.1. Separationsriter i bröllopet på Runö.....	21
7.1.2. Övergångsriter och –period	22
7.1.3. Inkorporationsriter	23
7.2. Analys av övergångsriter i Nuckö	24
7.2.1. Separationsriter.....	24
7.2.2. Övergångsriter och –period	25
7.2.3. Inkorporationsriter	25
7.3. Jämförelse av faser av övergångsrit i de två bröllopstraditioner	26
8. Diskussion	29
9. Resümee	31
10. Käll- och Litteraturförteckning	33

Inledning

Estlandssvenskarna är en mycket intressant grupp av människor på många olika sätt: man kan inte vara säker i deras ursprung och deras språk och kultur är fascinerande. Allt detta orsakar intresse och frågor. De liknar inte så mycket svenskarna och de är säkert inte ester.

Allt om folkloristik, traditioner och mytologi har länge varit mycket intressant för mig. Det är det som enkelt definierar någon grupp av människor och deras kultur.

Brölloppstraditioner verkar vara bra seder att undersöka: det är ett viktigt steg och statusändring i människans liv. Därför har brölloppstraditionerna vanligtvis varit rikliga och kraftiga – fulla av traditioner, riter, övertygelser, mönster, betydelser, dans och musik där hela släkten och byn är integrerade.

Uppsatsen ska jämföra bondbrölloppstraditioner på Runö och i Nuckö under tidsperioden från mitten av 1800-talet till det andra världskriget. Valet av tidsperioden kommer från tillgänglighet och överflöd av materialet. Frånsett Carl Rußwurm (1855) och Fredrik Ekman (1847) finns det mycket få material från 1800-talet som skulle vara tillräckliga att dra slutsatser. I Estland började man samla och skriva ned folklor i slutet av 1800-talet. Det var omfattande just på 1920- och 1930-talet, men man kunde inte fortsätta på 1940-talet på grund av andra världskriget. Mer konkret är tidsperiod för ämnet åren 1847-1940.

Förutom beskrivning av estlandssvenskarnas brölloppstraditioner, ska traditionerna i Nuckö och på Runö jämföras. Även om på geografisk sätt ligger orterna nära varandra, kan det förekomma att traditionerna skiljer sig från varandra i de olika orterna annorlunda.

1.1. Syftet och frågeställning

Syftet med den här uppsatsen är att jämföra estlandssvenskarnas brölloppstraditioner i två olika orter, på Runö och i Nuckö, som har utvecklat på olika sätt och har olika lokalisation. Efter att ha beskrivit brölloppstraditioner ska de jämföras i analysdelen och lyftas fram

likheterna och olikheterna mellan traditionerna i de olika orter. Den här uppsats hoppas att få svar på dessa frågor:

- Vilka riter används i olika faser av övergångsrit i bröllopsprocessen?
- Vilka lik- och olikheter kan det finnas mellan bröllopstradition på Runö och i Nuckö?

1.2. Tidigare forskning

Det finns ett viktigt och grundat verk om estlandssvenskar och deras traditioner från mitten av 1800-talet, då Carl Rußwurm (1855) skrev en historis-etnografisk bok om estlandssvenskarna, ”eibofolke”. En äldre forskning om Runö finns också av Fredrik Ekman från 1847, ”Beskrifning om Runö i Liffland”. „Elu Ruhnul“ av Jakob Steffenson (1994) är en beskrivning av livet och seder på Runö innan det andra världskriget och ett kapitel fokuserar på bröllopssederna också.

I Sverige har Otto Andersson (1907) undersökt bondbröllopstraditioner i Österbotten. I Estland har man undersökt och beskrivit bröllopstraditioner i olika regioner. Ingrid Rüütel (1995) har gjort en undersökning om bröllopstraditionerna, deras ursprung och tendenser på Kynö. Liis Veersalu (2016) har i sin masteruppsats undersökt bondbröllops traditioner i Kuusalu region där egna bröllopstraditioner har försvunnit totalt – tillsammans med att återupprätta dem i dagens bröllop. Karoliina Kreintaal (2011) undersökte bröllopstraditioner på Runö och fiolmusikens roll i det i sitt seminariearbete. Om jämförelse av två bröllop skrev Julia Erlandson och Amanda Lundin i sin bacheloruppsats år 2017. Nämligen jämförde de två kungliga bröllop år 1976 och 2015 på journalistiskt sätt. Några andra jämförande forskningar eller ritualanalyser har jag inte hittat.

Material som utgör en viktig och stor del av den här uppsatsen är nedskrivningar och samlingar i Eesti Rahvaluule Arhiiv (Estlands folklöre arkiv). Också material från Svenska visarkivet används, en intervju med Thomas Dreijer från Runö (1963) som hade flyttat till Sverige. Också intervju med fiolspelare Peeter Rooslaid år 1967, där bland fiollåtar pratade han om bröllopstraditioner.

2. Metod och teori

I analysdelen kommer bröllopet på Runö och i Nuckö jämföras enligt antropologen Arnold van Genneps rite de passage teori. Genneps rite de passages, övergångsriter, betyder de ”krisperioderna” i livet där ens status förändras. Det kan vara födelse, död, initiation eller också bröllop och individens liv bygger på serier av dem: från en status och sysselsättning till en annan. Han har delat processen till tre större faser: separation (séparation), övergång (marge) och inkorporation (agrégation) och det har han nämnt schéma av rite de passage. (Van Gennep 1960: VII, 2-3) Men också skriver Van Gennep, att dessa riter inte bara är övergångsriter, utan kan samtidigt ha individuella syften: till exempel innehåller bröllopsriter också fertilitetsriter och skyddande riter. (*op. cit.*, 10, 117)

2.1. Separationsriter

Separationsriterna kan vara följande: ”att byta kläder; att tömma en burk av mjölk; att brista tre bär; att skära, krossa eller kasta bort någonting, som är anknuten till barndomen eller ungkarlsståndet; att lösgöra håret; att klippa eller raka håret eller skägget ; att blunda ögon; att ta av smycken; att inviga leksaker (till exempel dockor), smycken eller barndomsklänning för gudomar; att perforera hymen och andra stympningar; att blotta midjan; att ändra kostvanor och vara subjekt till tillfälliga diettabu; att dela ut leksaker, smycken eller ”souvenirgåvor” till barndomsvänner; att slå eller kränka sina barndomsvänner eller tvärtom; att bada eller smörja sig; att skada, förstöra eller bortforsla hjärtat, gudomar eller relikten familjen; att korsa händerna; att täcka sig med en slöja; att omfatta sig i en bärstol, palanquin, vagn; att skjutas eller felbehandlas av någon annan; att kräkas; att ändra namnet eller personligheten och att vara under tillfälligt eller ständigt tabu av samma könsgrupps gärning.” (*op. cit.*, 130)

En mer komplex separationsrit kan vara riten av att passera något hinder, till exempel någonting på dörren som en eller båda av brudparet eller hela följet måste hoppa eller lyftas över. Ersättning av bruden eller brudgummen med en annan människa kan också vara en separationsrit. Ersättningen är tänkt att undvika försvagning av dessa anhöriga grupper, så att bara de två kommer att gifta sig, som är liknande. (*op. cit.*, 131)

2.2. Övergångsriter

Övergångsriter speglar och uttrycker den obetydliga perioden mellan två status. Perioden att vara trolovad eller förlovad kan i sig ses som en övergångsperiod mellan ungdomen och äktenskapet. Dessutom har övergångsperioden små övergångsriter i sig. Men det finns övergångsriter under hela bröllopsprocessen också, för att övergång händer inte plötsligt, utan långsamt och gradvis, därför krävs det många riter för att vara trygg och framgångsrik. (Van Gennep 1960: 11) Övergångsperioden har sådana riter i sig, som mjukgör och mildrar störningar och oro. (*op. cit.*, ix) På grund av att övergångsperioden är så speciell och annorlunda i sig, är det vanligt att under perioden är denna person (dessa personer) som riten gäller för i en speciell status och kan eller måste bete sig på ett annorlunda sätt, som annars inte är vanligt. (*ibid.*)

Under övergångsriten förstärker de symboliska akterna och handling av situationer med symboliska medel. Man behöver en komplicerad *rite de passage*, att gå från ett status till andra. (Honko & Pentikäinen 1997: 52)

2.3. Inkorporationsriter

Inkorporationsriter kan vara kollektiva och individuella. Kollektiva inkorporationsriter är till exempel kollektiva måltider eller andra kollektiva aktioner under religiösa ceremonier. Individuella inkorporationsriter gäller bara de två människor, som gifter sig. Dessa kan vara: ”att ge eller byta bälten, armband, ringar eller kläder med varandra; att brudparet knyts samman med en enda snodd; att pröva olika delar av varandras kläder tillsammans; att ta på varandra ömsesidigt; att använda varandras saker; att erbjuda den andra någonting att äta eller dricka; att äta tillsammans; att vara inslagen i samma stycke av tyg eller slöja; att sitta på samma sitsen; att dricka varandras blod; att äta eller dricka från samma mat (dryck) eller skål; att tvätta varandra och att komm in i ett nytt hus.” (Van Gennep 1960: 131-132)

Gennep lyftar fram att olika ceremonier, som är övergångsriter, fokuserar på olika etapper av schéma. Till exempel begravningsceremoni uttrycker mer separationsfasen, medan bröllopet har fokus på inkorporationen. Övergångsfasen kommer mest ut vid initiation, graviditet och trolovning. (*op. cit.*, VIII)

Enligt Van Gennep är det alltid olika människogrupper involverade i och intresserade av giftermålet. De grupperna är: (1) två olika könsgrupper, som kan vara som marskalkar och brudtärnor, eller som manliga och kvinnliga släktingar; (2) patrilineära och matrilineära avkomlingsgrupper; (3) familjer från brudens och brudgummens sida (ibland familjer i stora drag, inklusive släktingar); (4) grupper som klan, brödraskap, åldersgrupp, trossamfund, yrkesföreningar eller kaster, där båda släkter tillhör. (5) lokalgrupp (småby, by, husblock etc). (Van Gennep 1960: 119)

Bröllopet har alltid ekonomiska aspekter i sig: till exempel bröllopsskatt och värde av bruden och skatt för det. De här aspekterna är invävd i ritera. Andra människor i bröllopsprocessen, till exempel släkterna är också mer eller mindre intresserade av dessa diskussioner och resultat – man behöver kompensation för förlust av en familjemedlem. För detta finns det gåvorna, rikliga måltider och olika riter. (*ibid.*)

Uppsatsens analys kommer att byggas på *schéma* av *rite de passage*. För att analysera bröllopet som de tre faser, är frågan inte bara ”vad” utan också ”varför” och ”hur” någonting händer. Vilka aspekter och varför är viktiga i de olika etapperna och hur utförs dem. Övergångsriter på de två ställen, på Runö och i Nuckö kommer också att jämföras i analysdelen.

3. Estlandssvenskarnas ursprung och liv under perioden 1847-1940

Estlandssvenskar är en av de äldsta ursprungliga nationella minoriteterna i Estland. Deras bosättningsområde har varit Runö, Dagö, Västestlands kustlinje och öar: Rickul, Sutlep, Nuckö, Ormsö och Odensholm, Norrvästra Harjumaas kustlinje och öar: Vippal, Növa, Kurkse, Pakri halvö, Pakri öar och Nargö. De bodde också i städerna, i Tallinn och i Hapsal. (Viikberg 1999:147)

De äldsta dokumenten av svenskarnas bosättning i Estland är från 1300-1400-talets sekelskifte. Det första dokumentet som nämnde svenskarna var Hapsals stadsättigheter. Forskningar av folkkultur, ortnamn och dialekter visar att ett stort antal svenskar ankom till Estland genom eller från Finland. (*ibid.*)

För estlandssvenskarna gällde inte träldom, som estniska bönder hade, utan de hade "svenska rätter" och var fria bönder (*ibid.*) Dessa förmåner och deras språk har troligen format deras identitetskognition bland esterna. (Schönberg 2001: 19)

Livet under 1800-talets första halv kunde vara besvärligt för estlandssvenskar. De hade förlorat sina "svenska rätter" att vara fria bönder redan på 1600-talet under svensk styrelse i Estland, när de behandlades likadant som estniska bönder i träldom. Efter Stora Nordiska kriget och under Rysslands makt förändrade ingenting i situationen. (Viikberg 1999:147-148)

År 1816 befriades bonfolkslaget ester från träldomen, men det gällde inte för estlandssvenskarna. I mitten av 1800-talet, med 1850-1860 års bondfolketslag förbättrade äntligen estlandssvenskarnas situation med att de inte vara i träldomen längre. Men när det gäller deras ekonomiska läge eller utbildning var deras nivå ändå lägre än den generella. (*ibid.*) Rußwurms djupgående forskning (1855) om estlandssvenskar är just från denna tidsperiod.

Efter svåra århundraden av krig, pest och slaveri kom en bättre period av välstånd för estlandssvenskar i början av 1900-talet, tidsperioden som mest ska undersökas i den här uppsatsen. (*ibid.*)

Den första grundlagen av Republiken Estland år 1920 gav stora rätter för nationella minoriteter, inklusive estlandssvenskarna: utbildning i modersmål, fri val av nationalitet, rättighet att skapa institutioner för nationella och sociala ärenden och rättighet till modersmål i officiella sfärer i regionerna där estlandssvenskarna dominerade. Med dessa stora förändringar piggades kulturlivet och nationella känslan upp: bland annat började man ge ut en svenskspråkig tidning, ”Kustbon”, år 1918. (Viikberg 1999: 147-148)

”Den här perioden, början av 1900-talet kallas för blomstringstiden av estlandssvensk kultur, men också för början av den stora försämringen.” (Schönberg 2001:20) Under folkräkningen år 1934 var det 7850 svenskar i Estland, (0,7% av befolkningen) (Viikberg 1999: 149). Efter det andra världskriget är det inte möjligt att prata om estlandssvenskarnas byar och kultur i Estland, dels för att mest av dem hade flyttat till Sverige och dels för att de som stannade kvar inte kunde eller ville lyfta fram sin nationalitet på Soviettiden.

På Runö var gamla traditioner vitala och kraftiga även upp till 1940-talet. Där gällde bysamhälleligt system och praktiserades traditionell säljakt. Runö var en helt svenskspråkig ö, där år 1934 bodde 277 svenskar och 5 ester. (*op. cit.*, 150, 152)

Nuckö är en socken som ligger i västra Estland och innehåller 23 byar. (Noarootsi Vald 2017) Nuckö socken var inte helt svenskspråkig: under folkräkningen år 1934 bodde det 735 svenskar och 896 ester i Pasklep, 380 svenskar och 712 ester i Sutlep och 1582 svenskar och 63 ester i Rickul. (Viikberg 1999: 150)

4. Betydelse av bröllopsceremoni

Bröllopet är en av de märkligaste vanorna i samhället. Sedan man började ha etnografiskt intresse har man skrivit ned många av de värdefulla beskrivningarna av denna tillställning, som spelar så en viktig roll i människans liv och de folkliga traditionerna. (Hoppál 1992: 81)

Bröllopet skapar möjlighet och behov för att skapa och förändra sociala förhållande. Det avbryter och skapar många nya band. Efter varje bröllop är samhället mer eller mindre i en ny situation. (Honko & Pentikäinen 1997: 52)

Som folktradition har bröllop varit ett samhälleligt evenemang med stor betydelse i alla samhällsklasser (Toelken: 1979: 145-147, genom Hoppál 1992: 82). I bröllopsceremonin deltar många sociala grupper, vars medlemmar jungfru och brudgum har varit eller vars medlemmar de kommer att vara nu (eller vad de måste lämna). (Honko & Pentikäinen: 53)

Bröllop är full av detaljer som är eller kan ses som symboler. (Hoppál 1992: 82) Éva Putz handlar bröllops semiosis i sitt verk "Kolonyi bröllop" (1943). Enligt henne betecknar bröllopet själv någonting, det är en symbol i sig. Funktionen av den är att uttrycka, fira och ersätta. Symbolen firar, ersätter eller uttrycker tre typer av verkligheten: biologisk, social och konstnärlig verklighet. (Putz 1943, genom Hoppál 1992: 82)

Som biologisk symbol markerar det att familjen har förstärkts på ett biologiskt sätt: sonen eller dottern gifter sig och familjens/släktens välstånd och förstärkande har börjat. Som social symbol uttrycker bröllop det sociala tillståndet som brudparet och deras släkter har, deras samhällsstatus och förmögenhet, som är synbara i deltagarnas karaktär, antal, klädsel, musik och generell överflöd på bröllopet. Som tredje symbol uttrycker bröllop konstnärliga och musikaliska traditioner och deras genomförbarhet. Med konstnärligt uttryck, sång, rörelse och musik försöker det att bevara minnet av den viktiga händelsen och laghandlingen för samhället. (*op. cit.*, 82-83)

Bröllopsceremoni är en lång process med flera nivåer. Det riktiga bröllopet föregås av många veckor av förberedelser och ceremonin fortsätter långt i brudparets hem. Lång

varaktighet hjälper alla att anpassa sig med den nya situationen. (Honko & Pentikäinen 1997: 54)

5. Bröllopsfirande på Runö

I den här kapitlet presenteras och beskrivs olika etapper av bröllopsseder på Runö. Bröllopsprocesser är beskrivna i presens, även om de inte finns kvar nuförtiden. Den gäller också för nästa kapitlet där bröllopstraditioner i Nuckö beskrivs.

5.1. Trolovning

Enligt Rußwurm försöker de unga själv komma överens och börja planera sitt bröllop, men snarare kan det vara föräldrarnas och släkternas avtal än ungdomarnas kärlek. Rußwurm skriver att det är ett gammalt svenskt bruk att förmoda ungdomarnas åsikte, det är också tillåtet för jungfrun att vägra giftermålet under vigseln. (1855: 415) Steffenson nämner också att de två känner sig redan. (1994: 121)

På sommaren promenerar män genom byn och sjunger medan de hoppas att få klättra in på logens vind, där flickor sover under sommartiden. Om den utvalda flickan låter det tror pojken att hans förväntningar är hållbara. Då går han med en äldre släkting av hans till brudens föräldrar för trolovning. Det måste alltid hända på månadens första kvartal. På Runö giftes man sig ungt – de som var äldre än 25 år och ogifta hade inte mycket bra reputation. (*ibid.*)

Då, när jungfrun har svarat med bekräftelsen, väljer pojken en värtalig vän till marskalken (*ålderman* eller *bruggosmanslejara*) och går med honom till jungfrus hem. Marskalken går först in och börjar klaga att ”snärjt fågel flög bort” eller att ”en ung kalv rymde bort” och ber för en ung äppelträd, rosenträd eller liknande som han önskar att växa i sin trädgård. (Rußwurm 1855: 419)

Äntligen efter många avslag och bringande av fel, maskerade ”brudkandidater”, kommer den utvalda flickan ut. Marskalken ställer nu sin gåva (*pant*) på bordet ((silver)slant, en silverring, en vit duk eller ett förkläde). Om flickan vill ta emot trolovning, står hon upp, täcker sina ögon med högerhand och ger också sin gåva. Då kommer brudgummen in, håller ut förlovningsvodkan, dricker den och ger till fästmön. Andra dricker också för brudparets hälsa och alla har kommit överens. (Rußwurm 1855: 415)

Några dagar efter det är det brudens svärmor, som tar bruden till det nya hemmet. Där visas hushållet och deras säng till henne. Nu kan blivande brudparet sova tillsammans. Nästa dag måste bruden också delta i jordbruksarbetet. (Steffenson 1994: 122)

5.2. Förlovning

Ofta redan nästa morgon åker brudparet med sina föräldrar på olika vagnar eller slädar till prästen till förlovning. Från detta moment är de brud och brudgum (*brû* oh *brugom*) och det kan ej avskaffas. De byter ringar för att fastställa förlovningen. (Rußwurm 1855:416)

De åker på samma vagn eller släde till brudgummens hem från kyrkan, där de äter. Till bröllopet är bruden upptagen med att sticka handskar och strumpor till gåvor som delas ut på bröllopsdagen. Om det inte finns nog tid, kommer brudens vänner att hjälpa. Om brudens föräldrar inte har förråd för att ge tillräckligt med ull och garn eller om hon är föräldralös, går hon runt med några släktingar med vodka för att be om ull och garn. Det kallas för att ”gå uba baishen”, att gå och tigga. (*ibid.*) Rooslaid berättar att släktingar eller också andra ger ull till bruden och hennes tärnor och vännerna spinner den till garn så att bruden kan sticka strumpor och handskar. (RKM, Mgn. II 1067)

5.3. Inbjudande till bröllopet

Vanligtvis firas bröllop på hösten efter skörden. (Steffenson 1994: 121, Rußwurm 1855: 416) Då meddelas det offentligt från predikstolen att de två unga vill gifta sig. Då firas *ingoang*-fest hos bruden där alla unga är erbjudna. Där dricker man öl, också vodka, äter bröd med smör och dansar hela natten. (Steffenson 1994: 121) Rooslaid berättar att man kan förstå först under skörden om en ung man har förlovat sig: redan då arbetar den blivande bruden hos brudgummens hushåll. (RKM, Mgn. II 1067)

Själva bröllopet är vanligtvis på söndag eller på helgen (t.ex. jul). Inbjudande på bröllopet händer alltid på fredag och speciellt ceremoniellt. På eftermiddagen sänder brudgummen sina två marskalkar (*bjýar*) att gå runt på byn. (Rußwurm 1855: 416) En av dem måste vara

gift, vald av brudgummen, och den andra är ogift som bruden valt. (Steffenson 1994: 122) De har festliga kläder på sig och har hattar med en kokard (*ruosa*). Andra marskalkar (*skaffare*) har inte en så stor kokard. (Rußwurm 1855: 416)

Först går de alltid till prästgården och tar sex granar utan bottengrenar med sig. Två av granarna ställs vid grinden, två andra till prästgårdens hus och två utanför brudgummens hem. Trädtopparna knyts så, att de formar portgångar. Rooslaid har sagt, att *bjýara* bringar granar på lördagen. (RKM, Mgn. II 1067) Alla gästerna, inklusive prästfamiljen måste inbjudas före fredagsnatten. (Rußwurm 1855: 416-417, Ekman 1847:84-85)

5.4. Bröllopet

På Runö firar man bröllopet bara hos brudgummen. (Rußwurm 1855: 417-418, Ekman 1847: 85) Bröllopet firas på helgen. (Drejer 1963) Några dagar innan bröllopet samlar kvinnor i brudens hem och börjar med förberedelser: lagar mat och öl. Också de som är redan inbjudna, bringar mat (mjöl, kött eller liknande). (RKM, Mgn. II 1067)

På fredagskvällen besöker bruden sitt framtida hem och skaffare måste följa med henne. Då tar hon en kyckling med sig som hon ger till svärmodern. Svärmodern tar kycklingen tre gånger runt *skotlaka*. Syftet med detta är att bruden inte skulle kunna hitta vägen tillbaka hem och svärmodern säger: ”*Ja ska gira sama sake mäte så tu á blier hjen hegrt liv.*” (”Jag ska göra samma sak med dig, så att du också ska stanna här hela ditt liv.”) Efter detta släpper hon kycklingen till andra kycklingar, sedan äter man. (Steffenson 1994: 122; RKM, Mgn. II 1067)

På lördagsmorgonen börjar människor samlas hos brudgummen. Flickor och kvinnor, tärnor och kocka syr vita tyg ihop för att pynta ladugårds väggar och sätter blommor och bilder på dem. På taket hänger man seglar. (RKM, Mgn. II 1067)

På fredagsnatten eller på lördagen tas brudens hemgifter (*gås, gos, goss*) till brudgummens hem med hjälp av kistmän (*kistliftare*) (Drejer 1963; RKM, Mgn. II 1067), där bröllopet ska pågå från lördag till söndag (Steffenson 1994: 122-123). Vanligtvis är det två-tre lass: matlådor och klädsellador. Vid kistor sätts också tyg och kjolar (*särka*), som måste vara väl

synliga, det visar brudens rikedom. Rooslaid berättar att bruden måste ha 40 kjolar, som *bjûara* bär på sina axlar. Bakom vagnen går två fiolspelare som spelar *vegaleiken*, Runös marsch, man skjuter för ärans skull och människor hurrar och gör mycket väsen. (Steffenson 1994: 125, RKM, Mgn. II 1067) Det är också *kissitjärnska*, den som tar hand om de nycklarna när *gås* köras till brudgummens hem och hon är den som öppnade kistor. (Drejer 1963)

På lördags eftermiddag går bruden till brudgummens hem, där det är en lugn kväll med kyrkliga sånger. I brudparets sängen har lagts sju fina kuddar, som är för var och en veckodag. Därefter går alla hem till bastu och sedan kommer tillbaka. Då är det middag och dans. Efter middagen, kött med potatis och krossgryngröt går bruden sista gången till föräldrahem och sover där för sista gången. (Rußwurm 1855: 418; RKM, Mgn. II 1067)

På söndag väckar jungfrur (*jomfru*) bruden tidigt att åka till prästgården. Alla kvinnliga gäster är hos bruden och männen är hos brudgummen, där bjuds bröd, öl och sirapvodka (*strôpe*). Prästen är hos brudgummen och de, alla män går till kyrkan tillsammans. *Skaffare* går till bruden och frågar om de kan bringa bruden till kyrkan. (Rußwurm 1855: 434, RKM, Mgn. II 1067) Bruden börjar gråta och säger hejdå till sin familj och hem. Då går de till kyrkan: bruden mellan två *skaffare*, tärnor, brudens föräldrar och gäster. (RKM, Mgn. II 1067)

Prästfru kläder bruden och sätter smycken på henne och får lite pengar för det, (Rußwurm 1855: 419) men enligt Drejer och Rooslaid kläs bruden hemma. (Drejer 1963, RKM, Mgn. II 1067) Bruden bär en brudkrona (*krûna*), som är en krans av många konstblommor och guldpaljetter. Håret är i hårknut med blommor, fjäder, paljetter och en liten spegel. På nacken hänger många halsband. Tärnor och brudens mor har också sina bästa kläder på sig med många smycken och lite mindre kransar, mor hade en hatt på. (Ekman 1847: 86, RKM, Mgn. II 1067)

Vigseln börjar klockan 10 på söndag. Brudgummen går ensamt till altaret, skaffare bringar bruden och sedan läser de böner tillsammans. Brudgummen får inte sitta förrän bruden har ankommit. Under gudtjänst sitter de på en speciell brudstol. Efter det börjar vigseln och fyra hederliga män håller ett stort tyg, brudbaldakin (*pell*) ovan brudparet. Då bytes ringar om. (Ekman 1847: 87-88, RKM, Mgn. II 1067)

Efter vigseln tar två män brudgummen hem och *skaffare* och två tärnor ledsagar bruden hem. Alltså brudgummens och brudens släkt går separat till brudgummens hem. (RKM, Mgn. II 1067) Innan bruden ankommer till brudgummens hem måste hon smaka vodka och öl med brudpigor. Bröllopsbord är i rian eller i ladugårdsbyggnad. Det finns två olika bord: ett för män och ett för kvinnor – brudparet sitter och äter inte tillsammans. På kvinnornas bord sitter också *skaffare*, som skär bröd och kött. Maten består av lammköts soppa, lammkött, skinka, potatis och kål och gås eller anka, också mycket bröd, öl och vodka. Fisk – utom saltad ål, som är vardagsmat – finns inte. (Rußwurm 1855: 434-435)

Skaffare börjar dansen med fyra eller fem kokerskor med slevar. Då dansar brudparet och andra sjunger för dem. Efter det dansar alla andra också. (*Ibid*: 435) Under kvällen lämnar gäster sina presenter (*skenka*) och får en brödskiva som betalning. (Drejer 1963) Rußwurm har skrivit att *skaffare* går runt med en täckt tallrik och ber om gåvor till brudparet: större gåvor ställs på duken och mindre under den. (*op. cit.*, 435)

Efter middag ställer *ginfría* (vanligtvis *åldermans* fru) gifta kvinnans huvudbonad på brudens huvud och kläder henne om till vanliga kvinnokläder. Då bringas brudparet med kyrkliga sånger till deras kammare och andra går tillbaka till festrummet. På nästa dagen lagar man en måltid till av skänker och gåvor som gäster har bringat och brudgummen hälsas högljutt och med skotthåll. (*op. cit.*, 436)

6. Bröllopsstraditioner i Nuckö

6.1. Trolovning och förlovning

I Nuckö område går man vanligtvis att trolova sig på lördag (ERA Rootsi 1: 56/65). Brudgummen med marskalkar (*hondermen, hanman, hondoman, bruggomspilt* eller *brupojke* (Rußwurm 417; ERA Rootsi 1: 56/65; E 60253/4 (46-47); E 60133/5 (1-5)) går till jungfrus hem att fråga om han kan ha bruden, vodkan är också med. (E 60133/5 (1); Rußwurm 1885: 415) *Hondoman* måste kunna pruta bra (E 60253/4 (47)), för att det är just han som pratar och frågar om bruden, inte brudgummen själv. Det är inte så lätt att få se riktiga bruden omedelbart och avsluta affären. I Korkis by är det dock inte vanligt att gömma bruden. (EVR 29, 57/67)

När brudgummen med marskalken (eller marskalkar) har kommit in i huset säger de att ”fågeln har flugit hit”. Först bringas många ”fel-brudar” före dem: gamla kärringar i gamla kläder eller någon pojke med bakåtriktad päls på. (E 60253/4 (46)) Äntligen bringas bruden in och då kan man avsluta affären. Då dricker de vodka, bönor kan också läsas på vodkan (E 60133/5 (1)) eller dricker brud och brudgummen från samma glas, båda hälften (ERA Rootsi 1: 56/65) eller skakar hand. *Hanman* är den, som slår händerna ifrån varandra – fastställer affären. (ERA Rootsi 1: 56/65)

Efter fastställningen ges gavor till varandra, bruden ger handskar, strumpor och bälte till *hanman* och olika band till brudgummen. Brudgummen ger en ring och silke halsduk till bruden. Prästen får också gåvor: strumpor, bälte och handskar. (ERA Rootsi 1:55-56; Rußwurm 1855: 415) Ungefär sex veckor pågår ”bruddom”, då är den unga kvinna mellan ungfru och hustru status och gör bröllopgåvor. (E 60133/5 (1))

6.2. Vigseln

På söndagsmorgon åker man till kyrkan att förlova sig. Först ålderman med sin fru (*ginfría, brúfamma, brûmor*), då brudparet och då marskalkar (*brupojke*) med *brúpikar*. De är alla som är på vigseln enligt EVR 29, 57/67. Enligt Rußwurm samlas alla hos brudens hem på morgonen, där de bjuds ”morgonsdryck”: varm öl. Då åker alla till kyrkan tillsammans.

(1855: 421) Eller är brudens släkt hos bruden och brudgummens släkt hos brudgummen, så man åker separat till kyrkan. (EVR 29, 57/67)

Prästens fru ställer brudens huvudbonad *sepal* (*seppel*) på brudens huvud i prästgården. Brudgummen betalar bröllopsskatt: 12,5 silverkopeker och några strumpor och band. Ringar från pekfinger tas bort och ställs på bibeln och prästen ställer de på ringfinger. På vägen tillbaka är *seppel* i en kartong och hästarna travar. (Rußwurm 1855: 421)

6.3. Bröllopet

Själva bröllopet börjar på måndag, på onsdag, efter en vecka eller när det är möjligt. (EVR 29, 57/67; EVR 29, 57/67; EVR 29, 98/101 (1)) Gernet har berättat att bröllopet börjar tre veckor efter förlovning på söndagen med vigseln. Därpå åker bruden och brudgummen var till sitt hem och själva bröllopet börjar på måndag och pågår många dagar. (ERA Roots 1: 56/65)

Enligt EVR 29, 58 åker bruden efter vigseln först hem med *brûpojke* (hennes bror eller närmre släkting) därför att hon måste gömmas. I det här fallet kan sägas, att bröllopet är hos bruden *till* måndag, inte bara på måndag. (E 60133/6 (2)) Då åker brudgummen till brudens hem med släkten, marskalkar, ålderman och hans fru, fyra *brûleiare* med svärd och *kistliftare*, *brûpîkar* (tärnor) och *gétuxar*, bröllopxoxar – män, som måste lösa alla hinder, som skulle vara på vägen. (EVR 29, 57/67)

Brudgummens släkt åker med hästar till brudens hem att hämta bruden och när brudgummens släkt har ankommit har bruden gått att gömma sig i ladugårdsbyggnad med andra kvinnor. (EVR 29, 57/67; ERA Roots 1: 56/65) Först får de inte komma in, grindar är stängda. Det tar lång tid för brudgummens släkt att ”storma” där först. Då sjunger släkterna mot varandra. Det handlar om att hälsa annan släkt, fråga om bruden, inte vilja ge bruden, för att hon är för ung och då kommer rituell fördömande och vanärande av annan släkt och deras brud/brudgummen. Som är också viktigt, är att Gernet nämner att man sjöng bara på estnistka. (ERA Roots 1: 56/65)

När brudgummens släkt låts komma in, är brudkammare fortfarande stängd. Bruden bringas till andra mellan två *leidare* (brudledare), som har svärd och gör kors på dörrar med dem.

Då börjar man äta, före och efter det sjungs kyrkliga sånger. Efter måltiden börjar man dansa, det är *åldermor*, vanligtvis *hanmas* fru som först står upp och börjar *dansa*. (ERA Roots 1: 56/65)

Hustrun (alltså brudgummens mor) bringar maten – öl, grahamsbröd och soppa till ladugårdsbyggnad till bruden. Bruden äter i ladugårdsbyggnad. Där ställs också *seppel* på bruden. (EVR 29, 95/6 (1); E 60154 (10)) Bruden äter med handskar och en svart kappa på. Brudgummens släkt kan inte gå in, innan de bringas in. Brudens söstrar knyter band på marskalkar, innan de går in. Åldermann och marskalkar gestikulerar kors på dörren, eller med svärd (EVR 29, 95/6 (1)). Svärden är ställda som ett kors på kanten av matbordet efteråt. Bruden sitter på samma bord med alla andra kvinnor och flickor och brudgummen på samma bord med ålderman, hans fru och andra män. Bruden kan inte äta mer än tre skedar soppa. (EVR 29, 57/67; EVR 29, 95/6 (1), EVR 98/101 (1)) Skeden (av trä) kan krossats efteråt. Kockerskan städar bordet efteråt och gäster droppar pengar på det. Hon måste ”städa upp” alla pengar som brudparet får. Efter måltiden tas *sepal* av från bruden och en vit sjalett sätts på. Då börjar spelman spela: först dansar brudparet, *hanman* med frun, då brudgummens och brudens släkter. (EV 29 57/67 (1))

På den andra dagen åker man till brudgummens hem. Först tas kistar, *kistmänner* lyfts kistar på vagn, efteråt får de kött för det. Brudens mor lyfts också på vagnen och brudgummen ställer pengar på hennes knäna, det är gåva till svärmodern. När de har ankommit står brudens svärfar på dörren och tar henne emot. Först bringas ”felbruder”: tärnor och kockerskor, det kan även vara en märr. Äntligen bringas bruden och då skakar de hand och svärfader tar bruden till bordet. (ERA Roots 1: 5)

Efter måltid ges gåvor, ibland är det på nästa dag. Brudens släkt försöker att gå hem eller bort med gåvorna och brudgummens släkt går och griper dem. Gåvor delas ut medan man sjunger kyrkliga sånger. Flickor från brudens släkt tar gåvor och ger de till marskalkar, som dansar rund med gåvorna och sedan kastar på mottagare. Om mottagaren är en gifta kvinna, kastas bara på hennes make. (ERA Roots 1: 56/65)

Då börjar *opadrick* (pådrickning) – de som dricker, måste betala så mycket man vill. (EVR 29, 95/6 (1); (EV 29, 57/67; EVR 29 98/101 (1); ERA Roots 1: 5; ERA Roots 1: 56/65) Det är öl och vodka. Två kvinnor, från brudens och brudgummens släkt, delar ut drycker. Man tvingar gäster att dricka. (ERA Roots 1: 5) Enligt ett material tvingar marskalkarna

först brudens föräldrar att dricka, efter det alla andra släktingar också. Ibland gömmer släkten sig för att inte betala. Också sätts *seppel* igen på bruden. Pengar av *opadrick* läggs i en skål som bringas till ladugården och ställs i kistan upp-och-ner. (EV 29 57/67) Då är det en måltid till på denna dag. (ERA Rootsi 1: 5)

Också ”dödar man oxar”: man gör som att man dödar den unga mannen (eller många), som har rollen att vara ”gödoxe” på bröllopet. Efter det äter man skinka. (Rußwurm 1855: 423-424, Rootsi 1: 5, EV 29, 57/67) I slutet av dagen går alla hem och för det slås hårt mot väggen att brudens släkt ska få veta, att det är dags för att gå. Brudens släkt försöker att stjäla so mycket som man kan – ”vi har givit och vill också ta”. Enligt några material (EV 29 95/6 (1); EVR 29, 57/67) försöker *brupojkar* stjäla själva bruden tillbaka. På nästa söndag efter kyrkan ställer man skålan i kistan på rätt sätt. (EV 29, 57/67) I slutet av bröllopet spelar man ”bastu”, man bringar gäster in i bastun att tvätta dem. (E 60133/5 (3)).

7. Analysdelen

I analysdelen kommer bröllopet analyseras enligt schéma av rite de passage av Arnold Van Gennep. Bröllopsprocessen kommer att delas till tre olika faser av rite de passage och de rituella dragen ska analyseras hos båda bröllopstraditionerna. Bröllopstraditionerna i båda ställen, Runö och Nuckö, kommer att jämföras också.

I analysdelen försöker jag hitta svar på de här forskningsfrågorna:

- Vilka riter används i olika faser av övergångsriten i bröllopsprocessen?
- Vilka lik- och olikheter kan det finnas mellan bröllopstradition på Runö och i Nuckö?

7.1. Analys av övergångsriter på Runö

7.1.1. Separationsriter i bröllopet på Runö

Enligt Van Gennep kan ersättning av bruden med pojkar eller kärringar under trolovningen ses som en separationsrit. Det kan betyda, att man vill eliminera fara av förening personer i olika status och ålder. (1960: 131) Därför bringas först fel kandidater som ett skämt för att spela genom situationen man inte önskade.

Enligt Steffenson kan brudparet efter trolovning också sova tillsammans vilket betyder att denna övergångsperiod också bär sexuell betydelse: från denna tid är det tillåtet för dem att ha sexuell relation. (*op. cit.*, 135)

En ceremoniell separationsrit är det när brudens hemgifter bringas till nya hemmet. Det är många lådor av allt materiellt, som bruden har. De bringas som en lång, festlig och långsam procession.

Bastun på lördag kan ses som en separationsrit. Enligt Van Gennep är badning och tvättning en av separationsriterna. (*op. cit.*, 130)

På vigselndagen, när skaffare kommer och tar bruden till kyrkan, är det den slutliga separationsriten vad som gäller territorial separation: bruden lämnar sitt barndomshem.

Brudens gråt under det kan ses som en rituell gråt men hon kan också gråta på grund av riktig sorg. Här kan rituella och individuala aspekter sammanfalla. (Van Gennep 1960: 124)

7.1.2. Övergångsriter och –period

Perioden från fastställningen av trolovningen till vigseln – det vill säga att vara förlovad – är en övergångsperiod i sig som innehåller många riter. Det bekräftas först med en kyrklig förlovning och från detta moment kan bröllopet ej avskaffas. Övergångsperioden på Runö tillåter sexuella relationer mellan det kommande brudparet efter trolovningen.

För bruden betyder perioden att börja spinna och sticka bröllopsgåvor. Det kan hon göra ensam eller med hjälp av tärnor och släktingar. Under perioden växlar hon mellan att bo hos den nya släkten och i sitt barndomshem. Även festen hos bruden (ingoang) kan ha drag av övergångsriter i sig: ungdomarna samlar i den unga kvinnans hem, dansar hela natten, dricker och äter. Dessa akter är bara typiska för övergångsperioden och enligt Van Gennep har övergångsperioden ovanliga aspekter och beteenden i sig, som annars inte alls är vanliga eller tillåtna.

För brudgummen betyder perioden att välja en trovärdig man till sin marskalk (den andra marskalken valdes av bruden), som har en viktig uppgift att bjuda gäster till bröllopet. Så även för marskalkarna betyder perioden någonting ovanligt och festligt, rituellt: de har festliga kläder och en viktig uppgift, som inte är vardaglig.

Marskalkarna och tärnorna har en skyddande uppgift under bröllopet: de följer respektive brudgummen och bruden allestädes under denna mellanperioden som behöver att utföras tryggt.

På lördagsnatten har sju fina kuddar lagts på brudparets säng, en för var och en veckodag. Det kan ses som en rituell situation där kuddarna av bättre kvalitet står i centrum. Troligen är det inte vanligt att ha så många och fina kuddar i sängen.

Brudens kläder och smycken som hon har på sig i bröllopet, är också bara typiska för denna period i livet, för bröllopet. Bruden har en stor, färgglad, glittrande och festlig krans på huvudet och många halssmycken, som bara bärs som bruden och på bröllopet.

7.1.3. Inkorporationsriter

Inkorporationsriter kan ses redan under trolovningsprocess. För att fastställa trolovning ger brudparet gåvor till varandra och dricker vodka. Enligt Van Gennep är gåvorna en inkorporationsrit med kollektiv betydelse och förenar två släkter. Erbjudande att dricka eller äta någonting är också inkorporationsriter, men mer med individuell betydelse, riter mellan de två personerna och gäller inte hela släkter. Gåvorna är också ofta den första riten av trolovningen. I kyrkan byter de ringar för att förlova sig, vilket enligt Van Gennep också är en individuell typ av inkorporationsriterna. (1960: 132-133)

När bruden går till det nya hushållet hos brudgummen är det en tydlig inkorporationsrit, som markerar brudens förening med en ny status, en ny släkt, ett nytt hushåll och nya uppgifter. Van Gennep handlar ankomsten till det nya huset som en individuell inkorporationsrit. (Ibid: 132) Bruden ger en kyckling som en gåva till sin svärmor, som leder kycklingen till att göra tre rundor, så att ”hon inte skulle hitta vägen tillbaka och skulle stanna där hela sitt liv”. Det är en inkorporationsrit där kycklingen symboliserar bruden.

Sedan har man den första gemensamma måltiden, som Van Gennep ser som en kollektiv inkorporationsrit. (*op. cit.*, 132) Lunchen och middagen på lördag bekräftar också den nya äktenskapet och föreningen av slakten även om efter detta går bruden till sitt barndomshem, där hon sover för sista gången.

Att gå genom dessa portgångar av granar, som marskalkarna ställde upp, kan också ses som ett ingående till ett nytt liv tillsammans. Marskalkarna ställer dem före brudgummens hem och vid prästgården.

På söndagen sker det vigseln, som är en kyrklig inkorporationsrit. Under vigseln finns mer inkorporationsriter: brudparet sitter på en och samma stol och ovan dem hålls ett stort tyg (*pell*), till slut ombyts ringarna. De alla aspekter är olika individuella inkorporationsriter. Van Gennep nämner dessa som att sitta på samma sitsen, vara inslagen i en och samma

klädsel eller slöja (vara under samma *pell* kan också interpretas som det) och igen bytet av ringarna.

Innan att ha ankommit till sitt nya hem måste bruden smaka på vodka och öl med tärnorna, vilket kan tolkas som brudgummens (eller släktens) erbjudande av drycker, som Van Gennep handlar som en individuell inkorporationsrit. Igen äter alla en riklig måltid, som bekräftar inkorporationen.

Efter det kommer dansen, där alla dansar. Enligt Van Gennep bär det en kollektiv betydelse: den är en rituell dans, där alla deltar. (1960: 132) I slutet av bröllopet ger bröllopgästerna gåvor till brudparet vilket är en inkorporationsrit.

Till sist kläder åldermanns fru bruden om till vanliga kläder och sätter den gifta kvinnans huvudbonad på hennes huvud. Efter det bringas brudparet till deras kammare där de ska sova. Detta verkar vara en slutlig inkorporationsrit, där bruden redan går in i livet som hustru men också som den sista av separationsriterna, separation från barndomen. Här spelar huvudbonaden den största rollen och märker kvinnans status.

7.2. Analys av övergångsriter i Nuckö

7.2.1. Separationsriter

I Nuckö göms också den äkta bruden och bjuds först de ”fel” när brudgummen har kommit att trolova sig med henne. Det är en av de första separationsriter i bröllopsprocess. (Mer om det vid ”Separationsriter i bröllopet på Runö”)

I Nuckö gör man det en gång till när bröllopsfolket ankommer till brudgummens hem. Då är det bruden, som åker först från kyrkan och gömmer sig. Där börjar igen en rituell frågande om bruden och en rituell kränkning att göra de förenade släkterna ”starkare”.

Grindarna är först stängda för brudgummens släkt och det kan tolkas som en mer komplex separationsrit enligt Van Gennep. Han nämner att det kan vara ett hinder på vägen som brudparet eller en av dem måste gå över av. (1960: 130-131) Här kan stängda grindarna ses som ett hinder. Att ha överkommit denna situation kan betyda övergång från en värld till en annan. (*op. cit.*, 131)

Krossning, skärning eller bortkastande av någonting, som är anknyten med barndomen eller trolovningsperioden ser Van Gennep som en separationsrit. (*op. cit.*, 130) I Nuckö är det

krossning av skeden som bruden åt med. Bruden får äta bara tre sedar av soppa som kan tolkas som en ”tillfällig mattabu” och förändring av kostvanor som Van Gennep ser som en separationsrit. (1960: 130) Efter måltiden tas sepal av av bruden och en vit sjalett sätts på istället, som är mer vanlig och typisk för en gift kvinna. Det fungerar som att byta om kläder vilket är en separationsrit. Hos brudgummen sätts sepal igen på brudens huvud, som om hon igen är i brud-statuset. Troligen sätts en vit sjalett på igen efter bröllopsfesten, men det finns inget material av detta.

I Runös bröllopstraditioner har man bastu och tvättade sig, som kan ses som en separationsrit men i Nuckö skämtar man bara att man går i bastun, ingen tvättade sig egentligen. Det kan ändå ses som en separationsrit, som ett rituellt och inte riktigt tvättande.

7.2.2. Övergångsriter och –period

Övergångsperioden börjar här också med fastställning trolovningen och den kyrkliga förlovningen. Enligt arkivmaterialet är det ungefär sex veckor mellan trolovningen och förlovningen. Under denna period måste man göra bröllopsgåvor, som på Runö. Uppgiften i sig är bara typisk för detta status av ”blivande brud” och kan ses som en övergångsrit.

Om sexuella relationer i Nuckö under perioden att vara förlovad har uppsatsen inte fått material.

Efter att brudparet har gått och förlovat sig i kyrkan, har de ringarna på sina pekfinger, som under vigseln byts mot ringfinger. Att ha bröllopsringen på pekfingret är typiskt bara för övergångsperioden, innan den har man inga ringar och efter den är de på ringfingret.

På vigseldagen och på bröllopsfesten efteråt spelar sepal en stor roll och markerar statuset av bruden. Den är en speciell huvudbonad som kvinnor bara bär i sitt bröllop. Därför markerar den tydligt statuset mellan jungfru och hustru.

7.2.3. Inkorporationsriter

Den första inkorporationsriten är igen fastställning av trolovningen med att ge gåvor, dricka vodka, dricka från samma glas och skaka hand. Enligt Van Gennep är dessa individuella inkorporationsriter. (1960: 132)

Om det är så att alla som har samlats i brudens hem på vigselfdagen bjuds på ”morgonsdryck” där, som Rußwurm skriver, kan det tolkas som en kollektiv och förenande ceremoni (inte helt en kollektiv måltid, som Van Gennep skriver om) och har två element av inkorporationsrit sig: kollektiv måltid och erbjudande av mat eller dryck. (Van Gennep 1960: 132)

Växling av ringarna under förlovningen och vigseln är också en typ av individuell inkorporationsrit.

Under bröllopet är alla de stora och rikliga måltiderna en kollektiv inkorporationsrit, så som också är följande dans (mer om detta vid 7.1.3) (*ibid.*)

Samling av pengar från alla bröllopgäster på en rolig sätt (kokerskan ”städade” pengar från bordet) är också en kollektiv rit, som bekräftar det nya äktenskapet, alla pengar får brudparet efteråt.

Brudgummens gåva, pengar till sin svärmor är som en inkorporationsrit mellan två släkter som visar vördnad och respekt. Samma funktion gäller med brudens svärfar, som är den första som tar emot henne i hemmet som ska vara brudens hem också. De skakar hand, som är en tydlig inkorporationsrit.

Utdelande av gåvor på ett festligt sätt är en kollektiv inkorporationsrit där alla deltar. Opdrick i slutet av bröllopet kan också ses som en kollektiv ceremoni och en inkorporationsrit.

7.3. Jämförelse av faser av övergångsrit i de två brölloptraditionerna

Även om båda ställen, Runö och Nuckö var svenskspråkiga och låg ganska nära till varandra, finns det många olikheter i riterna och i bröllopsprocessen generellt. Till exempel firades bröllopet bara hos brudgummen på Runö medan i Nuckö hos både bruden och brudgummen. Man kan också kalla inbjudandet som en separat del av bröllopet på Runö, medan i Nuckö var det inte så ceremoniell. Därför var bröllopets struktur annorlunda i de två ställen.

Bröllopssederna i de båda orterna hade alla dessa tre faser av övergångsrit i sig, men de var ofta olika och prioriterade olika saker eller beteenden i riterna.

Början av bröllopet, trolovningsprocessen var likadan i de båda ställen, där brudgummen gick med en äldre vän och frågade om bruden. Fastställning av trolovningen gjordes också likadant med gåvor och vodka. Övergångsperioden betydde för bruden att sticka bröllopgåvor hos båda sederna.

En markerad separationsrit var inlämning av brudens hemgifter till det nya hemmet. Det var en långsam och festlig process, men i Nuckö fanns det inte så rikliga beskrivelser av det.

Viktiga separationsriter i Nuckö utfördes efter vigseln och i början av bröllopet. När man hade ankommit till brudens hem fick brudgummens släkt inte komma in först och så lätt för att grindarna var stängda. På Runö gjorde man inte det.

Även om i båda bröllopssederna satt och åt bruden och brudgummen separat under hela bröllopfesten, var det ännu mer separerad i Nuckö. Bruden fick äta i ladugårdsbyggnaden ensam och bara tre skedar av soppa och skeden krossades efteråt. Båda aspekter var starkt separationsriter.

Hos båda traditionerna var det bastu som i en situation har stor roll. På Runö var det en verklig bastu med tvättande, medan man i Nuckö bara skämtade om att göra så. Båda fungerade som separationsrit.

I övergångsperioden fanns det också olikheter. På Runö besökte bruden brudgummen och det nya hushållet och ”pendlade” mellan barndomshemmet och sitt nya hem. Perioden innehöll också tillåtelse av sexuella relationer sedan dess. Det saknades i Nuckös bröllopstradition enligt materialet, som användes i denna uppsats.

I båda fallen var brudens festliga huvudbonad den som markerar hennes brud-status under bröllopsprocessen. Den bar hon på vigselndagen och under bröllopfesten efteråt. I slutet av bröllopet byttes det om till en måttlig sjalett – en gift kvinnas huvudbonad. I Nuckö gjorde man ombytet två gånger: på festen hos bruden och festen hos brudgummen.

Inkorporationsriterna verkar vara viktigaste i bröllopet. I båda sederna började inkorporationen redan med trolovningen med att ge gåvor till varandra och dricka vodka

tillsammans. Den kyrkliga förlovningen och bytet av ringarna var en likadan inkorporationsrit.

Den andra kyrkliga inkorporationsriten var vigseln. Vigseln i Runö hade enligt materialet fler rituella aspekter: förutom ringbytet, som det också var i Nuckö, satt brudparet på samma stol och hade ett stort tyg ovan sig. Dessa var som små inkorporationsriter i en större inkorporationsrit.

En stark inkorporationsrit var också brudens besök till det nya hemmet, som bara fanns på Runö.

Viktiga inkorporationsriter var de många måltiderna man hade på bröllopet som fanns många gånger i de båda orternas seder. En annan stark inkorporationsrit var kollektiv dans efter bröllopet och utdelande av bröllopgåvor. I Nuckös tradition var samlande av pengar för brudparet och opadrick viktiga delar av bröllopet och de gjordes på ett roligt sätt.

Hela bröllopsprocessen slutade med ombytet av brudens kläder, där det var en gift kvinnas huvudbonad som spelade en viktig roll och markerade den nya statusen.

8. Diskussion

Syftet med den här uppsatsen var att beskriva och analysera bröllopstraditioner på Runö och i Nuckö. Analysen byggdes på Arnold Van Genneps teori om övergångsriter och beskrivning av olika faser i övergångsriten, härvidlag i bröllopet. Uppsatsen ville komma fram till slutsatser vilka riter man använde i bröllopsseder i de två ställen: vilka objekter och beteenden var i centrum under olika riter.

I uppsatsen jämfördes användning av riterna på Runö och i Nuckö. Syftet med detta var att markera och bevisa hur olika samma högtid med samma funktion vara i ställen, som ligger relativt nära varandra. Även om det handlar om samma folkgrupp – estlandssvenskar – ville uppsatsen syfta på mångfalden av deras kultur och åsikter.

Uppsatsen lyckades att dela denna komplexa bröllopsprocessen i de tre olika delfaser och visa hur olika några aspekter av samma riter kan vara hos samma folkgrupp som bodde nära varandra. De tre olika faser av övergångsriten var mycket sammanvävda och kunde hända samtidigt och inte bara efterföljande utan blandad: till exempel var den första av övergångsriter en inkorporationsrit med trolovning, inte separationsrit. Övergången från en till annan status var traditionellt en långsam och komplex process, där man måste säkerställa trygghet och framgång. Övergången till en hustru och en make slutar inte plötsligt och bara med bröllopet. Några riter till kan följa efter bröllopet som denna uppsatsen inte handlade om, men de kan vara möjliga. Eller kan övergångsriten av bröllopet inte vara genomförd förrän födsel av första barnet. (Van Gennep 1960)

Vidare forskning skulle kunna fokusera på att förklara dessa olikheter och möjligen också grunden och ursprunget av dem. Författaren av denna uppsats har inte hittat liknande ritualanalyser av dessa eller närliggande bröllopstraditioner. Det är viktigt att inte bara beskriva traditioner utan att förstå dem djupare och i bredare sammanhang. För detta var Van Genneps *schéma* av *rite de passage* en bra ansatspunkt. Om den skulle undersökas vidare kunde man jämföra slutsatser också bredare: med andra estlandssvenskarnas orter och med olika svenska eller finlandssvenska traditioner.

Estlandssvenskarnas kultur och traditioner lever inte kvar idag på samma sätt som de gjorde för 100 år sedan. Man firar inte bröllopet enligt bondfolkets traditioner som är förhärskande benägenhet inte bara i ställen där estlandssvenskarna brukade bo utan överallt i Estland.

Ändå är viktigt att undersöka och få veta om traditioner, som inte längre är livliga. Uppsatsen kunde vara en viktig källa att få veta om och återställa gamla brölloptraditioner. Även om det inte är utbrett att fira sitt bröllop enligt gamla folkliga traditioner, finns det några som uppskattar det och medvetet vill återupprätta dem. Det gäller till exempel för Liisi Veersalus masteruppsats (2016) som också först undersökte brölloptraditioner i Kuusalu region i Nordestland och då var en av de som hjälpte återupprätta dem i ett verkligt bröllop.

9. Resümee

Käesoleva bakalaureusetöö mõte on kirjeldada, analüüsida ja võrrelda eestirootslaste pulmakombeid Ruhnul ja Noarootsis. Töös prooviti leida vastust kahele küsimusele:

- Milliseid rituaale viiakse pulmaprotsessi erinevates üleminekuriituse faasides läbi?
- Milliseid sarnasusi ja erinevusi leidub Ruhnu ja Noarootsi pulmatraditsioonides?

Töö teoreetiline osa ning analüüsi alus põhinevad Arnold Van Gennepi siirderiituse-teoorial, mille järgi on pulm üks siirderiitustest. Ta jagab riituse kolmeks erinevaks faasiks: eraldumisfaas, üleminekufaas ja inkorporatsioonifaas. Analüüsiosas on Ruhnu ja Noarootsi pulmatraditsioonid jagatud kolme siirderiituse faasi ning analüüsi lõpuosas kõrvutatakse tulemusi.

Materjale töö jaoks on saadud Eesti Rahvaluule Arhiivist, Carl Rußwurmi põhjalikust eestirootslaste kirjeldavast teosest „Eibofolke ehk rootslased Eestimaa randadel ja Ruhnus“ (1855), Jakob Steffensoni raamatust „Elu Ruhnul“ (1994) ning Rootsi heliarhiivist (Svenska Visarkivet).

Töös on detailselt kirjeldatud erinevad abiellumise etapid alates kihlumisest kuni pulmapeoni nii Ruhnu kui Noarootsi kohta. Detailne kirjeldamine on oluline edasise analüüsi jaoks, kuna konkreetsed üksikasjad saavad rituaali käigus suure ja tavapärasest erineva tähenduse, mis peavad tagama rituaali õnnestumise.

Tulemustest selgub, et kuigi funktsioonilt on mõlemad traditsioonid samad – kaks noort inimest astuvad uude elustaatusesse ning siirderituaal tuleb läbi viia edukalt ja turvaliselt – erinevad pulmakombed üksteisest just riituste ning veidi ka struktuuri poolest.

Näiteks tähistatakse pulmi Noarootsis nii pruudi kui peigmehe kodus, Ruhnus vaid peigmehe pool. Samuti erinevad kihlumisperioodi jooksul pruudi ja peigmehe suhted: Ruhnus külastab kihlunud pruut mitmeid kordi peigmehe peret ja oma uut kodu ning seksuaalsuhted mitte veel abiellunud paari vahel on lubatud. Noarootsis sellekohaseid materjale pole, on vaid teada, et pruudi ülesandeks oli kihlumisperioodi jooksul veimevakka ja andeid kududa, nagu ka Ruhnus.

Samuti istuvad naised ja mehed, ka pruut ja peigmees pulmpeol eri laudades nii Ruhnus kui Noarootsis. Tähtis naise staatust määrav marker oli tema peakate, mida pruut vahetas

pulmas: laulatusel ning peo alguses oli tal peas uhke ja värviline pruudkroon, mis peo lõpus asendus lihtsa valge pearätiga.

Erinevad siirderiituse etapid toimivad pulmakombestikus segamini ja üksteisega põimunult. Siirderiituse protsess on aeglane, mitmeetapiline ja sama funktsiooniga riituseid kordav, et tagada turvaline üleminek ja harjumisaeg nii asjaosalis(te)le kui kõrvalolijatele.

Kuigi eestirootslaste traditsioonid ei ole enam elujõulised ja kasutusel, on neid oluline uurida ning kõrvutada, et aru saada toleaegetest konkreetse inimgrupi normidest ja maailmavaadetest. Vaid kirjeldamisest põhjalikuma arusaama saab traditsioone analüüsides, mida antud töös tehti Van Gennepi teooria järgi. Ümberkaudsete kommetega võrdlemine annab jällegi ühe dimensiooni juurde, et mõista pulma olulisust ja kompleksust taluühiskonnas ning leida ühisjooni ja erinevuseid.

10. Käll- och Litteraturförteckning

Källor:

Drejer, T. 1963 Intervju om bröllopsseder: danser, melodier. Sverige, 1963. Web <https://katalog.visarkiv.se/lib/views/rec/ShowRecord.aspx?id=706637> [använt 13.04]. Hänvisning i texten (Drejer 1963).

E – Matthias Johan Eiseni rahvaluulekogu (Matthias Johan Eisens folklorsamling) (1880-1934 och några tidigare).

ERA, Rootsi 1 – Eesti Rahvaluule Arhiivi rahvaluulekogu (Estniska folklorarkivs folklorsamling) (huvudsakligen 1927–1944).

EVR – M. J. Eiseni stipendiaatide rahvaluulekogu (M. J. Eisens stipendiaternas folklorsamling) (1921-1927).

RKM, Mgn. II – Riikliku Kirjandusmuuseumi magnetofoni monosalvestuste kogu (Statliga Litteraturmuseets samling av magnetofon monoinspelningar).

E 60133/65 (1-5) < Noarootsi, Skodanäs – Paul Ariste < Maarie Roberh, 66 a. ja Leenu Nils, 74 a. (1927).

E 60253/4 (46-47) < Noarootsi, Kuduni – Paul Ariste < Mathias Vestersten, 63 a. ja Miina Vestersten, 53 a. (1927).

ERA, Rootsi 1 < Noarootsi, Einby < Marie Mägi 1928 Tallinn (5) *Valepruut*.

ERA, Rootsi 1 < Risti, Kurksi k. < Katrina Gernet (57/67) *Pulmadest*.

EVR 29, 57/67 < Risti, Kurksi k. – Meeta Soosaar (1925). *Pulmakombed Kurksi külas*.

EVR 29, 95/6 (1) < Risti, Kurksi k. < Vihterpalu < Meeta Soosaar, stud. phil. < Kadrina Normann, 60 a, (1925)

EVR 29, 98/101 (1) < Risti – Meeta Soosaar, stud. phil. < Anu Engblum, 61 a. (1925).

RKM, Mgn. II 1067 < Ruhnu - Tartu Muusikakooli õpilased (1965)

Tutvustus ja asukoht – Noarootsi vald. 2017. Web <https://noarootsi.kovtp.ee/tutvustus> [läst 25. 04.2018]. Hänvisning i texten (Noarootsi vald 2017)

Litteratur:

Ekman, Fredrik. 1847. *Beskrivning om Runö i Liffland*. Hämenlinna.

Honko, Lauri, Pentikäinen, Juha. 1997. *Kultuuriantropoloogia*. Översättningen av Tiina Vähi. Tallinn, Tuum.

Hóppal, Mihály. (1992) 2008. II Semiootilised analüüsid, Pulmade märgisüsteem. Översättningen av Eda Pomozi. Tartu, SATOR 7. – Mare Kõiva. *Sator: artikleid usundi- ja kombeloost*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 81-103.

Rußwurm, Carl. (1855) 2015. *Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehistlands und auf Runö*. Tallinn.

Schönberg, Alar. 2001. Mõningaid momente eestirootslaste identiteedist. Rannarootsi muuseum, Tartu ülikool. – Tiiu Jaago. *Pärimuslik ajalugu*. Tartu: Tartu Ülikool, 19-27.

Steffenson, Jakob. 1994. *Elu Ruhnul. Jutustus sellest, kuidas 300 inimest elas väikesel Ruhnu rootslastesaarel Riia lahes 1920. Aastatest Teise maailmasõjani*. Tallinn, Olion.

Van Gennep, Arnold. 1960. *The rites of passage*. Översättning av M. B. Vizedom ja G. L. Caffee. Chicago, The University of Chiacago press.

Veersalu, Liisi. 2016. *Kuusalu kihelkonna vanem pulmakombestik ja selle taasloomine tänapäeval*. Magisteruppsats. Tartu Ülikool, Viljandi kultuuriakadeemia.

Viikberg, Jüri. 1999. *Eesti rahvaste raamat: rahvusvähemused, rühmad ja –killud*. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Regina Mänd,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Analys och jämförelse av bröllopseder på Runö och i Nuckö

mille juhendaja on Maiu Elken

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 19.05.2018

Regina Mänd